

Наукове та кадрове

забезпечення процесу реформування державної кримінально-виконавчої служби України

С. А. Зінченко

*начальник Департаменту по роботі з персоналом
Державної пенітенціарної служби України,
генерал-майор внутрішньої служби*

Глобалізація сучасного суспільства спонукає розглядати національні питання через призму світових міжнародних тенденцій і проблем. Українські національні інтереси нерозривно пов'язані зі світовими інтеграційними процесами. Не винятком є і сфера виконання кримінальних покарань.

Особливої актуальності на даному етапі для Державної пенітенціарної служби України (далі – ДПтС України) набуває питання, на яке ще у 1995 році зауважили експерти Ради Європи, щодо невідповідності стану професійної підготовки персоналу установ виконання покарань України сучасним потребам [1].

Беззаперечно, ефективність реформування пенітенціарної системи також напряму залежить від якості її кадрового складу.

Зважаючи на це, керівництво ДПтС України приділяє значну увагу переорієнтації роботи кадрових підрозділів на більш якісний підхід до організації добору, розстановки, навчання та виховання персоналу; організації його діяльності на науковій основі; розвитку

власної системи навчальних закладів і наближенні її до європейських норм та стандартів. Зокрема, здійснюється формування повноцінної системи безперервної ступеневої підготовки пенітенціарного персоналу за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями, починаючи від робітничої професії (молодшого інспектора) і закінчуючи ступенем магістра [2].

Концептуальні засади формування кадрового потенціалу для ДПтС України, як і для всіх інших органів виконавчої влади, закладено в Стратегії державної кадрової політики на 2012-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 1 лютого 2012 року № 45/2012 [3].

На виконання зазначеного Указу ДПтС України були підготовлені та направлені до Національного агентства України з питань державної служби пропозиції до проекту Плану заходів, спрямованих на реалізацію у 2013 році положень вищезазначеної Стратегії, зокрема, пропозиції щодо удосконалення і організації навчання в системі відомчої освіти та підвищення кваліфікації персоналу.

Поряд із цим, Концепцією державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України чітко визначено завдання:

1) «забезпечення належного рівня наукового супроводження діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України»;

2) «створення ефективної системи добору та підготовки кваліфікованого персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, запровадження спеціалізованої системи освіти, яка б охоплювала всі види навчання: від початкової професійної підготовки до повної вищої освіти та подальшої післядипломної освіти, а також забезпечення безперервної освіти, спрямованої на за-

доволення потреб Державної кримінально-виконавчої служби України у разі необхідності перепідготовки і підвищення кваліфікації персоналу» [4].

З метою реалізації Концепції Міністерством юстиції України спільно з Державною пенітенціарною службою України підготовлено та внесено на розгляд Кабінету Міністрів України Державну цільову програму реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013-2017 роки. 29 квітня поточного року ця Програма була схвалена на засіданні Уряду та прийнято відповідну Постанову Кабінету Міністрів України за № 345.

У зазначеному документі окремим розділом передбачено конкретні заходи щодо підвищення ефективності діяльності персоналу органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів. Зокрема, заплановано поступове доведення штатної чисельності персоналу до рівня науково обґрунтованих нормативів, якісне поліпшення системи добору і підготовки персоналу, підвищення рівня його правового і соціального захисту, покращення умов праці, запровадження спеціалізованої системи освіти.

Також Державною цільовою програмою передбачається комплекс заходів щодо вдосконалення системи службової і морально-психологічної підготовки персоналу та забезпечення належного рівня наукового супроводження діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – пенітенціарна система), зокрема, створення оптимальної системи науково-методичного й інформаційного забезпечення роботи з кадрами.

Принципові зміни в пенітенціарній системі України були закладені при реорганізації Державного департаменту України з питань виконання покарань у Державну пенітенціарну службу Украї-

ни згідно з Указом Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади». Відповідно до цього Указу проведено не лише зміну назви та оптимізацію діяльності пенітенціарної системи, а визначено концептуальну парадигму її діяльності, ідея якої полягає у відході від каральної суті в'язниці; переорієнтації організації соціальної роботи із засудженими на європейські стандарти на основі безумовного дотримання прав і свобод особистості; в організації корисності відбування покарання і ефективності підготовки засудженого до життя в суспільстві. Для цього важливо домогтись чіткого усвідомлення персоналом органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів нових визначених державою завдань, що в свою чергу потребує змін у підходах організації роботи з персоналом, його професійній та фаховій підготовці.

Упродовж 2012 року відповідно до рішень Кабінету Міністрів України утворено територіальні органи Державної пенітенціарної служби України та затверджено граничну чисельність їх працівників, розроблено і затверджено штати всіх територіальних органів.

У зв'язку з цим здійснено перегляд організаційної структури та штатного забезпечення, введено в дію нові штати органів і установ, що належать до сфери управління ДПтСУ України.

За результатами зазначених організаційно-штатних заходів проведено відповідні кадрові призначення. На сьогодні фактична чисельність персоналу кримінально-виконавчої служби становить 48 534 особи, з яких середнього і старшого начальницького складу – 14 050, рядового і молодшого – 22 975 та 11 509 працівників, які не мають спеціальних звань.

Поступово підвищується професійний рівень керівного складу криміналь-

но виконавчої служби. Так, помітно виріс його освітній рівень, а саме: практично 100 % осіб середнього і старшого начальницького складу мають вищу освіту, з яких 26 % – юридичну, 13,6 % – педагогічну та майже 4% – психологічну.

Загальний некомплект персоналу територіальних органів ДПтСУ України становить 5250 одиниць або 10,1 % від його штатної чисельності (аналогічний показник минулого року – 9,1 %), у тому числі 1840 одиниць середнього та старшого начальницького складу або 11,6 %, 2053 – рядового і молодшого начальницького складу або 8,6 %, 1357 – вільнонайманих працівників або 11,3 %.

Необхідно зазначити, що збільшення загального некомплекту персоналу відбулося в основному за рахунок уведення додаткових посад в установках виконання покарань та слідчих ізоляторах. Так, після перегляду та переоголошення нових штатів загальна штатна чисельність персоналу кримінально-виконавчої служби збільшилась на 3 % або 1556 посад.

У цілому, департаментом по роботі з персоналом ДПтСУ України проводиться системна і цілеспрямована робота щодо ретельного вивчення кандидатів на службу або переміщення на вищі посади, встановлюється їх відповідність відомчим кваліфікаційним вимогам, ґрунтовно опрацьовуються характеристики, особові справи тощо. Врегульовано роботу кадрової комісії апарату ДПтСУ України, засідання якої проводиться практично щотижнево.

Проте, незважаючи на вжиті практичні заходи, залишаються проблемними окремі питання комплектування вакантних посад, зокрема, роботи з резервом кадрів на висунення, особливо на посади номенклатури Голови ДПтСУ України.

Разом із тим, сьогодні, як ніколи, пенітенціарна служба потребує високопрофесійного, високоморального, духов-

но і фізично підготовленого працівника, здатного виконувати покладені на нього непрості функції виховання і ресоціалізації злочинця на основі найсучасніших підходів і методів роботи.

Особлива актуальність кадрового забезпечення пенітенціарної служби обумовлена специфікою роботи, принциповою відмінністю від інших професій, значною кількістю автентичних особливостей служби персоналу.

На сьогодні постає завдання створення відомчої мережі навчальних закладів усіх рівнів акредитації та основних типів, а саме: професійно-технічного училища, коледжу, інституту, академії [5].

Три роки тому новопризначене керівництво ДПтС України зіткнулось з проблемою відсутності повноцінної системи професійної підготовки персоналу. Оскільки на той час функціонували лише 3 навчальні заклади, серед яких тільки Чернігівський юридичний коледж мав ліцензію і акредитацію II рівня для одного напрямку підготовки «Правоохоронна діяльність». На той час навіть професії працівника пенітенціарної системи не було в Класифікаторі професій України.

Тому у листопаді 2010 році вперше систематизовано внесено перелік професій пенітенціарної системи в Класифікатор професій ДК 003:2010 [6].

На сьогодні у підпорядкуванні ДПтС України функціонує п'ять навчальних закладів: Інститут кримінально-виконавчої служби, Чернігівський юридичний коледж та 3 училища: Білоцерківське, Дніпродзержинське та Хмельницьке. Навчання в Хмельницькому училищі розпочалося 10 січня 2012 року. Крім того, продовжується підготовка магістрів у Національному університеті «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

17 березня 2011 року розпорядженням Кабінету Міністрів України №201-р

було утворено Інститут кримінально-виконавчої служби (далі – Інститут). Це дало можливість здійснювати підготовку спеціалістів для ДПтС України за спеціальностями «Психологія» та «Правознавство». Навчально-професійні програми і плани Інституту розроблені з врахуванням сучасних вимог пенітенціарної науки і практики, кращого вітчизняного та міжнародного в'язничного досвіду. Зокрема, включено такі спеціалізовані дисципліни та курси: «Пенітенціарна педагогіка», «Пенітенціарна психологія», «Пенітенціарна психіатрія», «Управління в кримінально-виконавчій службі», «Соціально-виховна робота із засудженими» та ще ряд подібних. Зрозуміло, що такі дисципліни не викладаються і не будуть викладатися в інших вишах.

Проте розташування Інституту у складі Національної академії внутрішніх справ, яка підпорядкована Міністерству внутрішніх справ України, не повною мірою відповідає рекомендаціям експертів Ради Європи та Європейським пенітенціарним правилам [7]. Це також суперечить загальноєвропейській тенденції демілітаризації пенітенціарної служби.

Постає необхідність набуття Інститутом самостійності в організації навчально-виховного процесу, формуванні відповідного змісту і технологій навчання. Для цього проводиться комплекс заходів щодо проходження ліцензування діяльності Інституту, вирішення питання щодо його розташування, належного матеріально-технічного забезпечення.

Вагому ланку в підготовці спеціалістів з вищою освітою для органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів займає Чернігівський юридичний коледж ДПтС України. Наразі проводиться планова робота щодо підвищення рівня його акредитації до III рівня. Зокрема, у травні минулого року завершено

ліцензування нового для коледжу напряму підготовки бакалаврів «Правознавство» у кількості 120 осіб денної форми навчання і 30 осіб заочної форми навчання. Отримано відповідні державні ліцензії та сертифікати про акредитацію.

Уперше в пенітенціарній службі в 2012 році в Чернігівському коледжі здійснено набір за кошти фізичних та юридичних осіб, що дозволило покращити умови проживання та навчання курсантів, поповнити коледж сучасними інформаційними засобами навчання, оновити бібліотечний фонд тощо.

Важливою умовою функціонування будь-якого навчального закладу є забезпечення належних умов для проживання курсантів. У квітні поточного року в Чернігівському коледжі урочисто відкрито новий гуртожиток.

Загалом ДПтС України проводиться системна і планова робота щодо формування власної мережі навчальних закладів, розширення ліцензованих напрямів підготовки і спеціальностей професійної підготовки, формування сучасного змісту і технологій навчання персоналу згідно з міжнародними вимогами. Так, розроблено проект «Перспективного плану розвитку навчальних закладів Державної пенітенціарної служби України на 2013–2022 роки». Згідно з ним, на базі Інституту кримінально-виконавчої служби планується створити Академію, Чернігівський юридичний коледж реорганізувати у вищий навчальний заклад III рівня акредитації, Білоцерківське училище професійної підготовки персоналу з часом реорганізувати у коледж. Також заплановано поступове введення в дію Хмельницького училища, збільшивши можливість одночасного навчання слухачів з нинішніх 40 до 360 осіб.

Варто відмітити досить наполегливу роботу керівництва та колективів Інституту кримінально-виконавчої служби

(начальник Копотун І. М.) та Чернігівського юридичного коледжу (начальник Олійник О. І.) щодо інституційного розвитку закладів. У цих навчальних закладах чітко відпрацьована тактика і стратегія розвитку, науково-педагогічний склад працює творчо і відповідально.

Важливою складовою діяльності Державної пенітенціарної служби України є науковий супровід її діяльності. До 2010 року у Державній кримінально-виконавчій службі України взагалі була відсутня така система. На даний час вона створена.

Нині організація функціонування системи наукових досліджень ДПтС України та її структура включає в себе:

- Наукову раду ДПтС України, як радочо-консультативний орган, з науково-експертною радою у своєму складі;
- науково-дослідний центр з проблем Державної кримінально-виконавчої служби України Інституту кримінально-виконавчої служби як безпосередній виконавець наукових замовлень із 3-ма науково-дослідними лабораторіями у своєму складі;
- центр компетентності Білоцерківського училища професійної підготовки персоналу, який пропонується передати до складу науково-дослідного центру Інституту як науково-дослідну лабораторію.

Державною цільовою програмою реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013-2017 роки передбачено створення Науково-дослідного інституту кримінально-виконавчої служби. Для цього проводиться відповідна організаційна і практична робота. Зокрема, укомплектовано науково-дослідний центр Інституту і підготовлено для передачі до його складу центр компетентності Білоцерківського училища. Науково-дослідний центр Інституту активно допомагає в організації наукового супроводу діяльності пенітенціарної

служби. Започатковано видання наукового вісника Інституту, здійснено численні публікації в різноманітних науково-інформаційних виданнях України, взято участь у міжнародних, всеукраїнських конференціях, «круглих столах», кінофестивалях тощо. Наприклад, уперше за всю історію української пенітенціарної системи у серпні 2012 року навчальний відеофільм пенітенціарної служби представлено і відзначено дипломом Міжнародного дитячого, молодіжного фестивалю аудіовізуальних мистецтв «Кришталеві джерела».

Загалом протягом трьох років ДПТС України спільно з Інститутом і Білоцерківським училищем виготовлено і розповсюджено по системі більше 20 навчальних фільмів. Це значно полегшило проведення занять зі службової підготовки в органах і установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, а також дало можливість викладачам навчальних закладів ознайомити курсантів та слухачів з буднями пенітенціарної служби, практикою роботи за різними напрямками діяльності.

Науковими здобутками пенітенціарної служби також є видання навчально-методичних посібників (35), проведення дисертаційних та моніторингових досліджень (18), розроблення навчальних програм (9).

Тільки у 2011-2012 роках видано книги: «Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній», «Пенітенціарна система України», науковий журнал «Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби», «Основи пенітенціарної педагогіки», «Служба пробації як аналог кримінально-виконавчої інспекції», «Організація нагляду за засудженими у кримінально-виконавчих установах» та ін.

ДПТС України організовує науковий супровід у пенітенціарній системі та будує роботу з персоналом на науковій основі. Для кадрової служби особливо важливо здійснити сучасне наукове обґрунтування специфіки і особливостей професійної діяльності пенітенціарного персоналу, отримати науково обґрунтовані і експериментально відпрацьовані методики діагностики особливостей цієї професії. Досі фахово і системно цим питанням ніхто не займався.

Тому відповідна робота була організована у минулому році спільно з Державним закладом «Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр Міністерства охорони здоров'я України». З червня до вересня 2012 року проведено дослідження з питань розробки комплексу психодіагностики особистісних якостей персоналу установ виконання покарань з апробацією даного комплексу в установах виконання покарань Донецької області. Це дослідження проведено за кошти і персоналом зазначеного закладу під керівництвом його директора – члена Наукової ради ДПТС України, доктора медичних наук, професора, заслуженого лікаря України Панченка О. А. Метою дослідження було встановлення особливостей комунікативної сфери, адаптивних здібностей та стресостійкості особистостей, які забезпечують надійність професійної діяльності співробітників пенітенціарної служби. Проведене дослідження буде покладене в основу організації виховної та психологічної роботи з персоналом в органах і установах виконання покарань, враховуватиметься при відборі його на службу, визначенні ступенів психоемоційного навантаження під час виконання функціональних обов'язків, формуванні виховної індивідуальної та психокорекційної роботи з персоналом, а головне – допоможе у виявлен-

ні та профілактиці психічних розладів у персоналу, які виникають через складність служби в пенітенціарній системі.

Проте на даний час не вдалося повною мірою наблизити науку до практики, належним чином організувати науковий супровід на місцях.

По-перше, слід враховувати, що ефективність наукового супроводу діяльності пенітенціарної служби напряму залежить від рівня активності та участі як структурних підрозділів центрального апарату, так і територіальних органів пенітенціарної служби.

По-друге, без належного фінансування наукових заходів ефективність проведення наукових досліджень і наукового супроводу напрямів діяльності пенітенціарної служби буде залишатись на низькому рівні.

Важливим компонентом удосконалення роботи з персоналом і наукової діяльності є розширення міжнародної співпраці, взаємодія з громадськими організаціями. Керівництво ДПтС України приділяє значну увагу цим питанням. Так, у рамках проекту «Підтримка в'язничної реформи в Україні», який реалізується пенітенціарною службою спільно з Радою Європи, розроблено навчальний тренінговий курс і навчально-методичний посібник «Ефективне лідерство та менеджмент» для підвищення управлінської компетентності керівників органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів. Спільно з експертами Ради Європи підготовлено 25 тренерів-викладачів. Упродовж останніх 4-х місяців проведено 8 навчальних тренінг-семінарів з начальниками установ виконання покарань і слідчих ізоляторів майже всіх областей України. Також у листопаді 2012 року було здійснено ознайомчий візит до Королівства Нідерландів. Матеріали візиту передано відомчим навчальним закладам для використання в навчально-виховному процесі.

Вперше у пенітенціарній службі проведено Мандрівний фестиваль документального кіно про права людини Docudays UA. За підтримки організаційного комітету фестивалю документального кіно про права людини Docudays UA Інститутом кримінально-виконавчої служби проведено унікальні покази двох документальних фільмів «Інша сцена» (Іспанія, присвячений проблемі ресоціалізації засуджених в одній із тюрем Іспанії) та фільм «Грішна хвороба» (Нідерланди, присвячений проблемі ВІА/СНІД в Росії).

З метою розширення співпраці з Федеральною службою виконання покарань Росії у листопаді 2012 року підписано угоду про співпрацю між Рязанською Академією права і управління та Інститутом кримінально-виконавчої служби.

У минулому році успішно завершена реалізація проекту «Навчальний курс з прав людини для працівників пенітенціарної системи», який реалізовувався спільно з міською молодіжною громадською організацією «Молодіжна АльтеРнаТива» (МАРТ). Учасниками цього проекту були Українська Гельсінська спілка з прав людини, Правозахисна організація «Донецький Меморіал», Вінницька правозахисна група та ін. Завершився проект виданням навчально-методичного комплексу «Права людини в діяльності органів і установ виконання покарань», візитом до Норвегії та проведенням конференції на тему «Навчання правам людини в пенітенціарній системі України».

Матеріали за результатами міжнародної співпраці, досвіду роботи інших держав та ознайомчих візитів впроваджуються в систему фахової та професійної підготовки персоналу, враховуються при удосконаленні роботи з персоналом.

Ще одним важливим напрямом у роботі з кадрами є забезпечення належного морально-психологічного клімату в колективах, якісна організація соціально-виховної та психологічної роботи з персоналом, належний соціальний захист та створення сприятливих умов проходження служби для персоналу пенітенціарної системи.

З цією метою діяльність Інспекції по особовому складу спрямована на вдосконалення індивідуально-виховної роботи з персоналом та зміцнення дисципліни й законності. Для соціального захисту персоналу та пенсіонерів служби, забезпечення дотримання їх прав і законних інтересів створено відділ пенсійного та соціального забезпечення, а також сектор культурно-масової роботи та дозвілля, основним завданням якого є організація і проведення заходів із відзначення святкових та пам'ятних дат.

Вжиті заходи дозволяють спрямувати роботу відділу психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності безпосередньо на зміцнення морально-психологічного клімату в колективі та впровадження сучасних методик виховної та психологічної роботи з персоналом, зокрема, психологічного супроводження процесу адаптації молодих працівників.

На даний час також вивчається можливість введення в органах і установах виконання покарань посад практичних психологів для роботи з персоналом та забезпечення належної організації функціонування кімнат психоемоційного розвантаження для персоналу.

Відповідно до вказівки Голови ДПтС України керівництвом органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів та навчальних закладів проводиться комплекс заходів щодо створення для персоналу, який перебуває на службі (у першу чергу для тих осіб, які заступили

ли на добове чергування), з обладнання кімнат для відпочинку, душових, приміщень для прийому їжі тощо.

Започатковано проведення конкурсів «Кращий за професійною майстерністю», переможці яких відзначаються правами Голови ДПтС України. Ці та інші заходи спрямовані на створення та збереження кадрового ядра професіоналів пенітенціарної системи, забезпечення обміну позитивним досвідом та поширення перспективних методів роботи.

Для збереження зв'язку поколінь вивчаються історичні етапи становлення професії пенітенціарія, здійснюється передача позитивного досвіду ветеранів пенітенціарної системи молодим працівникам. У центральному апараті та територіальних органах ДПтС України створені та діють музеї, через свої осередки здійснює діяльність Асоціація ветеранів кримінально-виконавчої служби.

Для підвищення ефективності кадрового забезпечення вживаються заходи щодо належного матеріального забезпечення персоналу. Збільшено грошове утримання осіб рядового і начальницького складу.

Не менш важливим є створення умов для забезпечення культурних і духовних потреб персоналу. Вже не перший рік успішно продовжується діяльність Університету культури ДПтС України, в рамках якого проводиться ряд заходів просвітницької та культурної спрямованості, творчі зустрічі з діячами культури та відомими особистостями.

Професія пенітенціарія – не з легких, однак на рівні з чоловіками працюють і жінки. Для відзначення їхньої ролі в загальній справі організовано та щорічно проводиться конкурс «Міс пенітенціарна служба України», фінал якого два роки поспіль відбувався в апараті ДПтС України.

У рамках культурно-виховної та просвітницької роботи серед дітей працівників у грудні минулого року в апараті ДПтС України вперше проведено фінальну частину конкурсу «Юні дарування».

Запроваджено практику організації оздоровлення та відпочинку працівників пенітенціарної служби та їх родин. Надається допомога сім'ям працівників, яких, на жаль, на життєвому шляху спіткало горе.

Активну участь у забезпеченні духовних потреб персоналу беруть і представники релігійних організацій. Триває плідна співпраця із Українською Міжконфесійною Християнською Місією «Духовна та благодійна опіка в місцях по-

збавлення волі» та Синодальним відділом Української Православної Церкви у справах пастирської опіки пенітенціарної системи.

Таким чином, ДПтС України здійснюються та заплановано для реалізації у найближчій перспективі практичні кроки з метою реформування пенітенціарної системи, зокрема, у частині підвищення якості її кадрового складу. А створені нинішнім керівництвом України та її Уряду практичні передумови для змін в пенітенціарній системі дають реальну можливість реалізувати Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України.

Список використаної літератури

1. Висновок № 190 від 26 вересня 1995 р. Парламентської Асамблеї Ради Європи за заявою України на вступ до Ради Європи.
2. *Зінченко С. А.* Формування повноцінної системи підготовки пенітенціарного персоналу – головна умова практичних змін у Державній пенітенціарній службі України (створення повноцінної системи підготовки кадрів Державної пенітенціарної служби України) / Міністерство юстиції України. Роз'яснення від 11.07.2012 р. // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Указ Президента України від 1 лютого 2012 р. № 45/2012 «Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2010 роки» // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Указ Президента України від 8 листопада 2012 р. № 631/2012 «Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби» // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
5. *Зінченко С. А.* Створення системи підготовки кадрів Державної пенітенціарної служби України // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 7. – С. 5-12.
6. Класифікатор професій ДК 003:2010 (Додаток А) / Держспоживстандарт України; Наказ, Класифікатор від 28.07.2010 р. № 327// Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
7. Європейські пенітенціарні правила (Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць (Прийнято Комітетом Міністрів 11 січня 2006 р. на 952-й зустрічі Заступників Міністрів) // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>